

Tre nybyggen i gränstrakterna mot Anundsjö

Beskriver man »Mörtes» nybygge, kan man ej underlåta att även tala om de tre nybyggena *Svartsjön*, *Granliden* och *Gråberget*, vilka visserligen ligger innanför anundsjögränsen, men där inbyggarna likväl haft de närmaste förbindelserna med de närliggande björnabyarna Locksta, Angsta m. fl.

Cirka åtta kilometer väster om Locksta by och cirka 2½ kilometer söder om »Mörtes» ligger Svartsjön med kronotorpet Granliden cirka 3½ kilometer söder därom och nybygget Gråberget nära Lägstaån cirka 2½ kilometer i nordlig riktning från Svartsjön. De tre platserna har haft mycket gemensamt på grund av åboarnas släktskap. Granliden är sedan mitten av 1940-talet öde liksom Gråberget, även om familjen Alfred Jonsson i Svartsjön för några år sedan bodde där över vintern. Då dessa platser under generationer haft en viss betydelse för skogsarbetet och även tilldragit sig en viss uppmärksamhet, kan det vara befogat att göra en kortfattad skildring baserad på inhämtade uppgifter bl. a. från familjen Jonsson och särskilt då från den minnesgoda fru Anna, känd och uppskattad som »Svartsjö-Anna», ett smeknamn så gott som något annat!

Bonden Alfred Jonsson och hans hustru Anna Jonsson, mera känd som »Svartsjö-Anna». Hon har fått arbeta mer än de flesta, och hennes stora intresse har varit att sköta kor och getter. Stora mängder getost har hon också tillverkat under årens lopp.

Svartsjö by

ligger vackert till på sydslutningen mot sjön med samma namn. Byn har vägförbindelse med Lägstavägen. Tidigare fanns där upp till tre familjer med många inbyggare. Här tog många skogsarbetare och tjänstemän nattkvarter. Kvar är nu endast den 81-årige Alfred Jonsson, hustrun Anna 66 år och sonen Olle 38 år, som de sista på skansen. Familjen Jonsson har anknytning till de tidigare generationerna svartsjöbor.

Den förste nybyggaren var Nils Andersson, född 1761, från Svabyn. Han anlade nybygget år 1810. Fram till mitten av 1860-talet hörde byn till Fredrika, därefter har den hört till Anundsjö. Dennes son Jon Nilsson (»Järn-Nirschn») övertog sedan stället och efter hans dagar av sonen Anders Johansson (Anners-Jansen), Annas morfar. Hennes far, Erik Olof Söderlind, var måg till Anners-Jansen, men han bosatte sig i Stavro, där Anna växte upp. Den förste nybyggaren i Svartsjö var alltså morfarsfarfar till henne. På 1860-talet fanns i byn Anders Johanssons familj och hans bror Nils Petter Johansson med familj, vilken betecknas som backstugusittare och var gift med »Lapp-Lena».

Jon Jonsson, »Jonk Svartsjön» från Åsele, var ett nytt inslag i byns historia i början på 1860-talet. Denne originelle person, f. 1836, d. 1916, var på mångahanda sätt känd vida omkring. Första hustrun var Brita Lovisa Johansdotter, syster till »Mörten». I det äktenskapet föddes 10 barn, bl. a. den för sin stora arbetsförmåga och enorma kroppskrafter kände Axel Jonsson på nybygget Blålidén. »Jonk Svartsjöns» andra hustru var Anna Lena Larsdotter, f. 1854, d. 1938. Hon var dotter till bonden Lars Hallman i Angsta. I det senare äktenskapet föddes åtta barn, bl. a. Alfred Jonsson i Svartsjön. Det är klart att med denna stora barnaskara var det fattigt i hemmet. I början på 1890-talet flyttade familjen till Granliden.

Slutligen kan nämnas att Svartsjön under tidernas lopp hyst även andra inbyggare än de nämnda, t. ex. Johan Back, en av de värm-länningar som på 1890-talet kom upp till våra trakter för att skaffa sig skogs- och flottningsarbete. Andra som innehade de två jordbruken i Svartsjön på 1920- och 1930-talen var Karl Lundgren och Per Andersson. Ättlingar till den sistnämnde finns bl. a. i Remmarn.

Granliden

Där bodde familjen några år i den s. k. »Gamfäboden», tills Jonke byggt hus. 1893 kunde de definitivt flytta in på nybygget. Jakten på småvilt och älg var en nödvändig födkrok. Och det har sagts mig från annat håll, att han ensam sköt 76 älgar, varav en på lovlig tid! När han såg ett älgspår talade han om »kon min». Det var ett muskedunder till gevär han hade, en rakrefflad mynningsladdare, kaliber 8, som laddades med två remingtonpatroner fyllda med krut. En riktig kanon! Och hustrun Brita lär ha varit en än större jägare. Hon sköt mängder med småvilt till avsalu, och ett icke känt antal älgar stöp för hennes lod. Älgjakten blev dock hennes död. Hon förkylde sig nämligen en kall vinterdag, då hon satt inkrupen i en hässja med aspris och väntade på en älg, som brukade gå fram dit och äta. Väntan blev lång och kölden svår för Brita, som var dåligt klädd. Även den älgen blev hennes, men efter den dagen blev hon sjuk och levde ej länge. Att Brita liksom maken Jonke var finurlig visar följande historia, för vilken författaren ej vill gå i god att den är sann.

Det hände sig en vinter, att Brita körde ner till handlare Malmgren i kyrkbyn för att sälja fågel och byta till sig förnödenheter. Sedan affärerna var över, frågade Malmgren, om Brita ville byta till sig en svart häst mot den hon hade. Så skedde, Brita fick »imellan» de varor hon var skyldig för. Det visade sig vara ett dåligt byte för Brita. Men hon fann på råd. Påföljande vinter uppenbarade hon sig åter hos handlaren, och då körde hon med en fet, brun häst. Affärerna gjordes upp, och då handlaren hade lagt märke till hennes

fina häst, så bjöd han henne 100 riksdaler och de varor hon köpt jämte den häst Brita bytte bort förra vintern. Sagt och gjort. Innan hon for hem, så gjorde handlarbrängen en tur med den nya hästen, men färgen rann av, och där stod fjolårets svarta häst! »Du har ju narrat mig», sa Malmgren. »Ja, då är vi kvitt», sa Brita och körde hem. Affären hade varit god!

Familjen var väl påpassad för sitt tjuvskytte av både länsman Hörnfelt, inspektör Berggren och kronojägare Olov Jonsson, vilka dock »såg emellan fingrarna» en del gånger. Det berättas, att kronojägaren var hos familjen en gång, då Brita före jakttiden kom hem med en tjäder, som hon stoppade under kjolen! Men kronojägaren sa ingenting, han tyckte väl att Brita behövde fylla ut matsedeln med litet sovel! En annan gång hade det ryktats, att »Jonk Svartsjön» skjutit älg, varför länsman och inspektorn en vinterdag uppenbarade sig i Granliden för att söka efter älgkött. Men hur de än sökte, så hittade de inget. Till slut säger Jonke: »Ska ni inte söka i dyngtunnorna, som jag kört ut på åkern?» »Är du tokig», sa de och körde hem. Under färden hem till kyrkbyn kände inspektorn, att han satt på något hårt, och vid undersökning visade det sig vara en älgstek, som Jonke smusslat dit. Historien slutar där, men tunnorna på åkern lär ha innehållit det tjuvskjutna älgköttet! Det gällde att vara finurlig! Älgjakt på skare förekom även. En gammal lockstabo berättade för författaren, hur Jonke och några av hans söner en vinter sköt ett flertal älgar, de sista tre på lockstaskogen, men där stals en älg bort för dem. Men nybyggarna på Granliden hade fått tillräckligt ändå!

»Mörten», svågern till Jonke, fick ju även sin beskärda del av älgkött, trots att svågarna ibland icke var de bästa vänner. Jonke, som gärna tog sig ett rus när tillfälle gavs, hade varit i Nyliden och fått sig några ordentliga »blåtiror». Om detta sa »Mörten» glädjestrålade vid ett besök i Locksta: »Jag tror, att svåger Jonk blivit högfärdig, ty han går med blå glasögon».

I sanningens namn skall sägas, att det var inga »sötebrödsdagar» i Granliden, så nog behövdes det ett skafferi i skogen. I vanliga fall jobbade granlidenfolket i skogen och flottningen, och det var dåligt betalt arbete, så inkomsterna var små och i knappaste laget för den stora familjen.

»Svartsjö-Anna»

Hon är maka till »Jonk Svartsjös» son Alfred Jonsson, och då hon kom till Granliden 1930 och gifte sig 1937, återknöts sambandet med de tidigare generationerna svartsjöbor. År 1944 köpte de svartsjöhemmanet av åbon Olov Åström, som flyttat dit från Granåsen. Granliden blev därmed ett ödeställe. I Svartsjön har makarna

Krononybygget Gråberget med goda äbyggnader är nu nedlagt.

Jonsson tillbringat sina dagar, som »ömsom bjudit på vin, ömsom på vatten». Den nu åldrade husfadern har arvt faderns lust till skogen och därför har även han tullat skogen på älgar. Men mor Anna är den som tagit priset, ty hon är känd vida omkring för skötseln av sina husdjur, främst getterna. Tillverkning av getost har varit hennes specialitet. Nu är den tiden förbi, ty ett arbetstyngt liv har satt sina spår.

Men här i Svartsjön trivs de. Här känner de gemenskapen med gångna generationer, eftersom deras förfäder utgått ur denna bygd. Sedan detta skrevs har familjen Jonsson nödgats lämna Svartsjön på grund av sjukdom. Om de kan flytta tillbaka är ovisst.

Gråbergets historia

är kortare än Granlidens och Svartsjöns. Här anlade Sven Olov Näsström, son till den förut nämnde backstugusittaren i Svartsjön Nils Petter Johansson, omkring år 1912 ett nybygge, som kom att föda ett par kor. Dennes svåger ungarlen Jakob Jakobsson, »Lill-Jack i Gråberget» kallad, övertog sedan stället. Han dog 1955. »Lill-Jack» jobbade i skogen, och det tycktes gå honom väl i händer. Litet drastiskt uttrycker en av hans vänner det: »Lill-Jack var ett litet knövel, som n'Håle tycktes hjälpa, ty han klarade sig bra trots ringa kroppskrafter.»

I början på 1940-talet bosatte sig en släkting till »Lill-Jack» i Gråberget. Nybygget är kronans och kan nu betecknas som ett ödeställe.

I Granåsen bodde människor under flera generationer. Nu är allt öde.

Två av de tre nybyggena är nu öde, och Svartsjöns historia lider väl också mot sitt slut. Här har dock människor bott i generationer mer eller mindre isolerade från yttvärlden och under svåra förhållanden men nära naturen och ett med den. Ej att undra på att de fått en välgörande särprägel mitt i all likriktning.